

Eörsi István:

Jönnek a bájos tények

Nem közlik néhány versemet, nem játsszák néhány darabom” — panaszolja a költő. Úgy látszik azonban, hogy a könyvkiadás mégsem ilyen szűkmarkú Eörsi Istvánnal szemben, hiszen most ismét megjelentette válogatott verseit (1951-től 1980-ig). Azért mondom, hogy ismét, mert már 1976-ban is megtette ezt: *A nemek és az igenek (Magvető)* „húsz év lírai terméséből adott válogatást”. Mondhatná valaki, hogy akkor a költő 45 éves volt, tehát méltán érte ez a megtiszteltetés. Csakhogy könyvkiadásunk rá is duplázott (ki vette ezt észre?), mert az ugyancsak 1976-ban napvilágot látott, *Lonci narancssárgában* című kötet (*Szépirodalmi*) prózai írások közé spékelve szintén közölte a válogatott versek jelentős részét. Lehetséges, hogy Eörsi István költészetének legújabb szemléje — *Jönnek a bájos tények* — ezúttal az 50 éves költőt akarta köszönteni, s csak könyvkiadásunk siralmas állapotaival magyarázható, hogy a kötet nem 81-ben, hanem 83-ban jelent meg? Bárhogy van is: alig néhány éven belül immár harmadszor olvashatjuk ugyanazokat a verseket. Persze van ebben a retrospektív gyűjteményben több is, más is — egy új kisebb kötetre való, ami jobban is illett volna Eörsihez, mint a káposzta harmadszori felmelegítése.

Nekünk azonban a „bájos tényeket” kell szemügyre vennünk! Tagadhatatlan, hogy Eörsi minden egyes verseskötetéből, sőt minden verséből ugyanaz a költői személyiség néz ránk. Alig-alig változik rég megtalált hangja. S a válogatást dicséri, hogy a kötet többszöri elolvasása közben ez a koherenciaérzetünk még csak fokozódik. Minduntalan azzal a költővel találkozunk, akinek egyik

nagy élménye és mestere Brecht volt, s aki (talán épp ezért?) mindig egy kicsit idegen-szerű színe maradt a háború utáni magyar költészet palettáján. Maga is szükegét érezte, hogy elősegítse a Brecht-dalok megértését, s egyik (a gyűjteményben nem közölt) versében azt írta a cukrozott tortának látszó Brecht-versekről, hogy „alig harapsz beleje, / ellep rejtett keserősége, / a bölcsesség mandula-magva, / a józanság úde narancsa, / a cinizmus citrom-erénye”. Eörsire alkalmaszva ezt legfeljebb úgy fokozhatnánk, hogy nála látszatra sincs szó cukros süteményről, mert ha verseibe harapunk, az epe keserősége önt el, az ész késpenge-hidegsége jár át, a kiábrándult józanság körös-körül, alul-felül mocskot, férget, poloskát láttat velünk, s „a cinizmus citrom-erénye” az apátia marólugának adja át helyét.

Mert itt „a szenvedés is szenttelen”, s jó, ha az ember „szenvedélyes közönnnyel” üdvözlí saját kudarcát. Itt „még a lázadás is / csupa rutin”, „A közös remények korának vége... / kilépünk sorra a különreménybe.” „Választ aki választ, / de csak két rossz között.” „Miazmát / gőzöl a történelmi nagyfázék.” „Fegyverek fanatizmus éhség / halálos metafizika / nyakakról letekert kötélvég / kilövöhelyek segglika.” Mert „meg kell ma tanulni groteszkül”. (Nem inkább „abszurdul”?) Csak hogy közben ki is kerülünk Brecht búvköréből, mert a Mester cselekvésköltészet-e a Tanítvány kezén a cselekvés képtelenségének, kilitástalanságának költészetévé alakul át.

Ezért nem véletlen, hogy Eörsi lírája szívesen ellenpontozza például Petőfit, Aranyt vagy akár Adyt. „Szabadság, szerelem, / bekapnám mindkét horgot, / csak e kettő kell nekem, / a tömegsíról szívesen lemondok.” Vagyis korunkban teljesíthetetlennek tartja a szerelemért, szabadságért, közösségért, ember-ségért való önfeláldozás Petőfi megfogalmazta imperatívuszát, mert ugyan „forradalmár is lettem volna de / darabomból a szerepet törölték”, és szerelmi boldogságában is úgy érzi magát, „mint a forradalmár, akitől a reményét veszik el”. Amde csakugyan úgy gondolja, hogy Petőfi „bekapta a horgot”, hogy a „közös sír” lebegett célként a szeme előtt s nem a világszabadság, amelyért alkalmasint életét is áldozhatja az ember?

Aranyt pedig így parafrazálja: „Költő ne hazudj! Mondad az igazat! / De jól vigyázz, hogy rajt ne fogjanak!” Bár — s ez már Adyra is utal — „helyzeted reménytelen, tehát nincs okod aggodalomra. / Tetemes kárt neked az igazság sem okozna.” „De a legnagyobb baj az talán, / ha nekem van igazam.” Mert „mit is tehet az igazság? / Nyalni kell vagy nyelni kell”. S végül „rá is fázik az igazság: / dúhe van, nincs fegyvere”. Pechemre „kilóg belőlem az igazság, / szétroncsol mint a szifilisz”. Eörsi költészetének épp az az egyik paradoxona, hogy az igazság, az eszmény és a jövő letéteményesének tudja magát, csak éppenséggel mélységesen meg van győződve róla, hogy az egyetemlegesen rút, sőt undorító valóságban az igazság rendre megtiportatik, az eszmény megcsúfoltatik és illetéktelenek bitorolják a jövőt. Nála a „rémálomra” a „rémvaló” felel, „az ocsmány a pompásnak teszi a szepet, / a pompás az ocsmánnyal frigyrelépett”, s „ne hidd, hogy titkos alagút / átvissz a trágadomb alatt”, mert a személtelnek berendezett színpadot „a nézőtér illusztris személtelpe” veszi körül. Az eszmények pedig? „Eszmények csontvázára nem tapaszthatunk húst!” „Meghal pár bator férfi és nem / érti, hogy összeesküdött / a szép eszményekkel a szegényen.” S a jövő? „En szegődtem oda örnek, / ahol te olyan sandán örködsz, / és én hiszem azt jövődönemnek, / aminek nevében leköpködsz” (Egy gyanakvónak.)

Vehetnénk ezt voltaképp a szocializmus melletti vallomásnak is, csak hát Eörsinél nincs közvetítés (holott a költészet maga is ilyesmí volna) igazság s valóság, eszmény és valóság, jelen és jövő, egység és közösség között. A költő nem bolond, csak magányos, „igaz álarcban álpojác”, akinek „érelődik kényszermagánya”, s aki azt mondja a magát kellett valóságának: „Tudom, hogy nem vagy nő, hisz bárhogy / akarlak, nem tetszel nekem.”

„Ott kezdődik az író árulása — vallja Eörsi —

si —, hogy ürüléknek mondja a szart.” Nos hát kijelenthetjük, hogy Eörsi nem áruló, mert ő aztán nevének nevezi a „bajos tényeket”. Azt hiszem, nincs még egy költészet a mai magyar irodalomban, amely ennyire a rút, sőt a gusztagustalan televényében fogant volna. Seholy nem nyúzsóg annyira szemtelen légy, büdös poloska, annyi féreg, seholy nem tornyosul ennyi szemét. Neki még a „diplomáját is szétnyomott poloskákából kisajtolta vérről pingálták (egyéb vérről ne essék szó)” (vö. Fontos dátumok). S bizonyára a rút kvintesszenciája a következő Nyolcsoros: „Elsötétített szobában / zseblámpánál a szabadság / réz-üstömbe katonásan / beletrombitálja taknyát. / Elektromos habverővel / a cseled majd nekiált, / lesz csemegénk! — s ő tudómmal / törli tikkadt nóziját.” Míg viszont ha „jönnek a bajos tények... / Tet-szenek. Szépek. Nem kellene.” Nem mondhatjuk hát, hogy e költészet nagyobbik részében a szépség akár virtuálisan — mint a rút elutasításának kimondatlan mércéje — jelen volna. „A poézis itt nem menedék” — konstatálja a költő, aki másutt még azt is hozzátesszi, hogy „mindjobban idegenkedem a költői költészetől”.

Miért érdemes mégis kézbe venni ezt a gyűjteményes kötetet? Azokért a sorokért, melyekben a költő elveszti ágáló magabiztos-ságát, s esendőbb emberként áll élénk. Mert kérlelni is tud: „sújtatok meg azt a titkot amiben még hihetek... / hisz még élni is lehet és nem minden kút mérgezett”. Vagy: „Idegen kertből lopott almám savanykás, félig érett. / Nekem sem adatott meg, hogy beérjek.” Vagy: „Kételyemhez is fér kétely.” Vagy Magyarországról (ismét csak Petőfíre utalva: „Ma is büszke magára, / hogy képzelt kalapon virágszál.”): „Faképnél hagyni mégse bírnám, / neki s miatta jár a szám, / vagyok szívből ingyen-bohóca, / bár csöppet sem kíváncsi rám.”

Ha pedig a halállal való találkozásait, számvetéseit és szerelmi lírájának javát olvassuk, úgy érezzük, hogy itt is, ott is katartikus par-raszak fénylenek fel költészetének sok helyütt ugyancsak vastag hótakarója alatt. Ilyenkor még feszesebben, még klasszikusabb epigrammatikus zárttsággal fogalmaz, még kevesebb szóval még többet mond. Okkal vallja, hogy „két szó közül jobb a kurtább.” S ilyen expresszionista-impresszionista strófák is kiszaladnak a tolla alól: „Rózsaszínű kortyokban issza / a ferde fényt a föld, a víz / és szétfröccsen a piros tinta / a felhők térképén is.” Vagy: „Az ajtón túl a halott / furdótt a kitárt ablakok / megörző lehetében.” Vagy végül: „Megörzöm mint a vért a géz / mi köztünk már megesett, / kosarat kap a szenvedés, / tőled is veled megyek.” (Szépirodalmi)

CSIBRA ISTVÁN

Csanádi János: Hátamon a történelem

Eleinte szépen, szabályosan kétévenként, majd — csöppnyi aritmia után — mostanában négyévenként jelentkezik kötettel Csanády János. Legújabb, tizedik könyvének címe — *Hátamon a történelem* — is arról árulkodik: a költő a búvós ötvenhez érkezve számvetésre készül. Ez az ötven ráadásul olyan fél évszázad, amely — a saját élet-kortól függetlenül is — erősíti az ilyen törekvéseket.

A kötet első fele líra, a második lírai próza. A műnemek különbözőségét játékonan háttérbe szorítja a kifejezés és a tartalom hasonlósága: az emlékezés. Csanádynek első-sorban gyermek- és ifjúkoráról van mondanivalója, nem titkolt visszavágyódással.

Ez a visszavágyódás mélyebb és bonyolultabb az egyszerű nosztagliánál. A visszavonhatatlanul elmúlt idők mára már egyértelműnek látszó kérdéseivel, s az egykor erre adott ugyancsak egyértelmű válaszokhoz kötődik első-sorban; egy történelmi helyzethez, amely politikát, magatartásformát, etikát és gyakor-

latot jelölt meg tisztán, hétköznapokat avatott történelmi ünnepekké — és amelyhez képest korunkban minden elbizonytalanodni látszik. Ez a bizonytalanság Csanády költészetében azért kikristályosít bizonyosságokat is, első-sorban a hit szilárdságát, és macacs kitartást, hűséget, amely már-már monoton, visszatérő témája versfüzérének. „Elmegyek a felhős éggel, hol a föld / tovább gombolyódik és más képet ölt, / sasmadarak róptét követem magam, / mint kinek még ősi, sámán-szíve van. / ... Bocskorom leoldom, ál-mom nem adom, / rádőlök a szélre, szárnyam szabadon...” (Álom) A tradicionális hasonlatok többsége természeti fogatású: ez is a költő visszavágyódása ifjúsága színhelyeire.

A néhány, formájában vagy tartalmában — esetleg mindkettőben — játékot ígérő-rejtő vers is borongós, keseredett. *A Játékaim*, például: „Játékaim a kor falához vágtam. / Tör-jön össze! Megannyi tört cserép, / ... / várom az éjszakát; / újraálmodom gyermekege-met.” Ugyanígy a *Vágot-játékok* és a *Suhogók* is — a szójátékok nem oldják, inkább erősítik a komorságot.

Egy régi nyár. Emlékezés egy gyerekkori ószre, Emlékezés egy régi utazásra, Emlékezés egy hajdani vadászatra — sajátos lírai eszközökkel tulajdonképpen a jelenről tudósítanak, a hiányokat múlt tartalmakkal emelve ki. A ragaszkodás, az erős érzelmi és gondolati kötődés valójában nem kevés szemre-hányás korunknak, mai hiányainknak. Csanády kötetének első felében — a versekben — hullámzó színvonalon és intenzitással mindig erről van szó. Egy-egy versben többretegű, sűrű az élmény és a gondolatosság — ilyen például a *Nevére*, amely József Attilához fűződő viszonyában mutatja föl a költőt: „József Attila, messi, bús barát, / zokon ne vedd, hogy számra veszem neved, / bibliai József, s hunok királya, / Attila, igen, tetszik nekem ez — / ... / ... József / egy kissé megszelídítette / neved, mely ma is vívja harcot / — magyarokét Európában — / így egy e nép nevedben: / József Attila.” Ez egyébként a kötet legjobb verse, egy másikkal, a *Minden fény örök kútra lel szememben* cíművel együtt.

A kötet második részében sima hömpölygésű történetekben meséli el a költő ifjúkora-t, gyerekkori élményeit, olvasmányait. Nem is elsődleges értelmük, tartalmuk lényeges, hanem hatásuk, máig húzódo „fogva-tartásuk”; az az érzelemvonzalom, ami Csanády líráját első-sorban jellemzi. A kötődés, amelynek leginkább negatívumai, ellenpólusai mutatják magukat a mostani verseskötetekben, itt szorongatón őrzi egykori értékét. Nem nehéz megjósolni: egyre nehezebben. (Szépirodalmi)

CS. J.

Aczel Géza: A mánia terjeszkedése

A reménykedések korszakai természetesen egészen más poétikák jegyében fogantak, mint a lehetőségkorlátozók, küldetés-megvonók, a nemzedékeknek csupán a sztoikus kötelelességteljesítés életeltét juttatók. Amíg egész szívvel vágyott, de még indeterminált a Jövő, az Új Ember, addig a konkrétság a költők számára gyakran csupán a külső világ megvetett kényszere. S az is gyakran fordul elő, hogy a víziós felnöve-lés, mítoszi perspektívába állítás már a bizonyosság elvesztésének első stádiumát átéltek kétségbeesett védekező gesztusa, mint volt a meditációs romantika idején vagy Juhász Ferenc, Nagy László költészetében az ötvenes-hatvanas években. De az álmokat a dolgok földi logikája szerint a kijózanodás követi. Ha Novalis még hihetett abban, hogy a látomásos álomvilágba való alámerülés távol tartja a személyiségtől a külső kaosz roncsoló, mállasztó sugárzását, Heinének már csak az irónia kínálkozott lehetőségként. Ha Ady Endre a század egyik legnagyobb formátumú